

Kowalska, Krystyna

Słownik biologów polskich

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/3, 584-587

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI
XIX I XX WIEKU

12 marca br. odbyło się w Pałacu Staszica w Warszawie kolejne posiedzenie Zespołu Historii Nauki XIX i XX wieku, któremu przewodniczył prof. dr M. Serejski.

Na zebraniu został wygłoszony referat na temat: *Historia historiografii, historia polityczna a historia nauki*. Referat wygłosił prof. dr M. Serejski.

Autor podkreślił, że intensywne badania nad historią historiografii rozpoczęto dopiero po II wojnie światowej. Rozpatrując długotrwały brak zainteresowania historyków historią własnej gałęzi wiedzy, referent podkreślił, że przyczyną tego była w dużej mierze pozytywistyczna koncepcja nauki. Historycy pozytywistyczni lekceważyli ten przedmiot, świadomie ograniczając swe badania do ustalania faktów, które mówią same za siebie. Według tej koncepcji umiejętnością potrzebną historykowi była przede wszystkim umiejętność wydobycia ze źródeł wszystkiego, co one zawierają.

Wiek XX zwraca się przeciwko tej antykwarycznej, źródłowej wiedzy historycznej. Przyczyniły się do tego niewątpliwie badania naukowe, które przyniosły nowe spojrzenie na starą pozytywistyczną koncepcję nauki. Jako bardzo istotny element przełomu w dziedzinie podjęcia badań nad historią historiografii referent podkreślił wybitny udział w tej sprawie historyków literatury, podając jako przykład, że pierwsza praca doktorska z zakresu historii historiografii wyszła z seminarium Ignacego Chrzanowskiego.

W dalszym ciągu referent stwierdził, że dopiero teraz powstały warunki rozwoju badań nad historią historiografii, ponieważ inaczej jest obecnie rozumiana jej funkcja społeczna. Praktyka wykazuje, że historycy historiografii z zasady zajmują się zawartą w historiografii myślą historyczną. Brak zresztą, podkreślił mówca, uniwersalnego klucza do badań nad historią historiografii. Wiele zależy tu bowiem od indywidualnych cech badacza, jego zdolności, umiejętności a nawet inwencji.

Najogólniej rzecz ujmując, przedmiotem historii historiografii jest badanie rozwoju badań nad przeszłością. Historia historiografii znajduje się u zbiegu różnych dziedzin nauki historycznej. Jest to więc osobny kierunek badawczy w ramach tych nauk, a nie odrębna dyscyplina naukowa. Być może temu kierunkowi badawczemu przypadnie rola integracyjna dla wszystkich dziedzin nauki historycznej, tak jak historii nauki przypada w jakimś sensie rola integrująca różne, nie związane ze sobą, gałęzie wiedzy.

W dyskusji nad wygłoszonym referatem udział wzięli kolejno: prof. dr E. Ōlszewski, dr R. Wołoszyński, doc. dr A. Grabski, doc. dr Z. Kowalewski, doc. dr T. Kowalik, dr L. Szyfman, mgr A. Biernacki, dr Fr. Bronowski, mgr M. Władyka, dr J. Skarbek oraz dr Z. Skubała-Tokarska.

Hanna Dylągowa

SŁOWNIK BIOLOGÓW POLSKICH

W czerwcu 1966 r. na posiedzeniu Działu Historii Biologii ZHNiT zapadła decyzja opracowania źródłowego *Słownika biologów polskich*. Inicjatywa wydania tego rodzaju słownika zrodziła się właściwie znacznie wcześniej, bo już przed kilkunastu laty, w Ośrodku Bibliografii i Dokumentacji PAN, kierowanym przez doc. A. Szwejczerową. Zebrane wtedy materiały w postaci pewnej liczby opracowanych haseł oraz listy obejmującej kilkaset nazwisk zostały przy reorganizacji

Ośrodka przekazane Zakładowi Historii Nauki i Techniki PAN. Na kontynuację tych prac kładli duży nacisk kolejni przewodniczący Działu Historii Biologii ZHNIiT prof. dr B. Skarżyński i prof. dr J. Fierich. Przedwczesna jednak ich śmierć i trudności organizacyjne odwlokły na kilka lat realizację tego zamierzenia.

Wyloniony w 1966 r. Komitet Redakcyjny w osobach: prof. dr T. Jaczewski i doc. dr L. Karpowiczowa, redaktorzy naczelni, oraz doc. dr S. Brzozowski, mgr K. Kowalska i mgr B. Zielińska, członkowie Redakcji, postanowił po rozpatrzeniu posiadanego materiału przede wszystkim znacznie rozszerzyć zakres *Słownika* przez uwzględnienie w nim również tych wszystkich osób, które w większym lub mniejszym stopniu przyczyniły się do rozwoju biologii w Polsce. Jak bowiem wykazuje praktyka, kwerendy kierowane do ośrodków zajmujących się historią biologii w Polsce dotyczą głównie postaci mało, a nawet zupełnie nie znanych; materiały biograficzne dotyczące postaci głośniejszych są przeważnie łatwo dostępne i wystarczyłoby w przeważającej większości przypadków wydać zestawienie bibliograficzne już istniejących opracowań. Słownik biologów *sensu stricto* byłby wprawdzie wydawnictwem potrzebnym, nawet monumentalnym, nie spełniłby jednak wszystkich dezyderatów, jakie stawiają przed ośrodkami dokumentacyjnymi biologiczne placówki naukowe. Nie dałby również pełnego obrazu rozwoju biologii w Polsce, w którym brali udział nie tylko wysokiej klasy specjaliści, ale również wiele osób na pozór nic nie mających wspólnego z tą dziedziną, albo też „szeregowych” pracowników o zbyt małej liczbie publikacji, by mieli szanse dostania się do *Polskiego słownika biograficznego* czy encyklopedii. Nazwiska ich przewijają się w opracowaniach specjalistycznych, ale przeważnie tylko nazwiska, bez danych biograficznych, o których nic specjalistom nie wiadomo. Mało, na przykład, jest znany udział Elizy Orzeszkowej w rozwoju florystyki, Wacława Berenta w popularyzacji osiągnięć naukowych z dziedziny biologii, czy też znanego malarza Józefa Brandta w rozwoju ornitologii. Trudno również, jeśli chodzi o pracowników „szeregowych”, znaleźć dane biograficzne dotyczące całej plejady zwłaszcza XIX-wiecznych autorów przyczynków faunistycznych czy florystycznych, popularyzatorów nauk przyrodniczych, kolekcjonerów zbiorów, autorów podręczników itp.

Ze względu na specyficzne warunki, w jakich znajdowały się ziemie polskie w okresie powstawania i różnicowania się współczesnych dyscyplin biologicznych, Komitet postanowił uwzględnić również w *Słowniku* biologów obcych, zajmujących w okresie porozbiorowym stanowiska oficjalne w uniwersytetach i innych placówkach naukowych na ziemiach polskich i biorących tym samym udział w rozwoju nauk biologicznych oraz w kształceniu polskich kadr naukowych.

Te założenia dotyczące zakresu i merytorycznej treści *Słownika* znalazły wyraz w opracowanej podczas kilku posiedzeń Komitetu Redakcyjnego (w czym jedno w gronie poszerzonym) *Instrukcji dla autorów*, którą powielono w kilkudziesięciu egzemplarzach i z początkiem 1967 r. rozesłano zainteresowanym. Założenia ogólne *Słownika* zostały w niej sformułowane następująco:

„1. *Słownik* podaje zwięzłe życiorysy polskich biologów wszelkich specjalności (a więc tzw. biologów ogólnych, botaników, zoologów, antropologów, mikrobiologów, paleontologów) oparte na jak najbardziej ścisłych danych.

2. Pod względem formalnym wchodzi do *Słownika* życiorysy:

— osób nieżyjących,

— narodowości polskiej, wszystkich czasów, czynnych tak w kraju jak i za granicą (jeśli dany biolog uległ wynarodowieniu dopiero osobiście, należy go uwzględnić z odpowiednim omówieniem, nie należy jednak uwzględniać osób pochodzenia polskiego wynarodowionych od dwóch lub więcej pokoleń),

— narodowości obcej, o ile brały czynny udział w rozwoju nauk biologicznych w Polsce.

3. Pod względem merytorycznym wchodzi do *Słownika* życiorysy:

- badaczy, którzy opublikowali przynajmniej jedną pracę naukową,
- dydaktyków, którzy publikowali podręczniki, artykuły dydaktyczne itp.,
- popularyzatorów mających odpowiednie publikacje,
- organizatorów placówek naukowych, wypraw badawczych, towarzystw naukowych i kongresów, właścicieli kolekcji, kustoszy zbiorów, zbieraczy-eksploratorów, mecenasów nauk przyrodniczych, nawet jeśli nie publikowali prac.

W wyjątkowych przypadkach uwzględnia się również tzw. pracowników naukowo-technicznych, np. preparatorów, demonstratorów, ogrodników i in. pracowników szkół wyższych i instytutów naukowych, jeśli mieli wspomniane w literaturze osiągnięcia służące rozwojowi i popularyzacji nauk przyrodniczych. Uwzględnia się także osoby, których nazwiska zostały utrwalone w nazwach jednostek taksonomicznych.

4. Do *Słownika* wchodzi również reprezentanci innych nauk, np. medycy, rolnicy, leśnicy, ogrodnicy, hodowcy, weterynarze, farmaceuci, biochemicy, geolodowie, uczeni typu polihistorów, jeśli mieli prace przynajmniej częściowo dotyczące podstawowych nauk biologicznych. Ze względu na równoległe opracowywanie wyczerpujących słowników w tych dyscyplinach, życiorysy te ujęte będą skrótowo, z szerszym omówieniem jedynie działalności w zakresie biologii”.

Komitet Redakcyjny ustalił, że sekretariat redakcji *Słownika* będzie się mieścił w Dziale Historii Zoologii Instytutu Zoologicznego. Równocześnie Dział Historii Zoologii został zobowiązany do intensywnego gromadzenia materiałów dokumentacyjnych w postaci bibliografii życiorysów i bibliografii prac osób wchodzących do *Słownika* oraz materiałów archiwalnych dotyczących ich biografii. Chodziło bowiem o to, by mieć pod ręką materiał do weryfikacji haseł nadsyłanych przez autorów oraz materiał pomocniczy przy sporządzaniu biogramów. Dział Historii Zoologii IZ PAN od piętnastu lat gromadzi tego rodzaju materiały, do 1966 r. jednak głównie w zakresie zoologii. Obecnie rozszerzył zakres poszukiwań na wszystkich przyrodników wchodzących do *Słownika*. Zobowiązano również ten Dział do uzupełnienia listy w myśl wymienionych wyżej założeń.

W wyniku prowadzonych systematycznie poszukiwań lista haseł zwiększyła się z ok. 700 w 1966 r. do 2620. Sądząc z liczby przestudiowanych źródeł, stanowi to około 90% całości. W ten sposób powstało pierwsze w Polsce zestawienie osób pracujących na polu nauk biologicznych, z których tylko ok. 1500 spotyka się w dostępnych opracowaniach, a i to większość z nich jest wspominana raczej marginesowo, bez bliższych danych biograficznych. Ponadto przy zbieraniu materiałów źródłowych już wyszły na jaw pewne fakty nie uwzględniane lub mylnie interpretowane w dotychczasowych opracowaniach z dziedziny historii biologii, pewne nieścisłości życiorysowe, mylnie przypisywane zasługi należne w istocie rzeczy innym całkiem osobom itp. Ważne jest również wydobyć z zapomnienia znacznej liczby przyrodników i eksploratorów pracujących we wszystkich częściach świata. Dotąd operowaliśmy w zasadzie kilkunastoma nazwiskami, często bez znajomości ich biografii i istotnych osiągnięć. Dla przykładu: Michał Jankowski znany jest u nas jako eksplorator fauny Syberii dla Muzeum Branickich i w pewnym sensie satelita Benedykta Dybowskiego. Tymczasem była to właściwie jego działalność marginesowa. Jest autorem kilkunastu przyczynków naukowych opublikowanych w wydawnictwach rosyjskich, a zbiory, jakie gromadził dla instytucji naukowych rosyjskich, znacznie przewyższały ilością i wartością naukową te nadsyłane do kraju. Takich niepełnych biografii znajdzie się sporo.

Słownik biologów polskich ma być podręcznym kompendium, w którym bę-

dą zebrane w jednym miejscu materiały biograficzne przeznaczone do użytku biologów wszystkich specjalności, historyków nauki i kultury, materiały oparte w miarę możliwości na źródłach pierwotnych i pisane przez specjalistów. Nie jest to zamierzenie łatwe, zwłaszcza jeśli chodzi o biografie osób znanych dotąd tylko z nazwiska. Należało również ustalić szczegółowe zasady opracowywania życiorysów. Zasady te stały się treścią części drugiej *Instrukcji dla autorów*.

Pierwsze opracowania życiorysowe zaczęły napływać po kilku miesiącach od rozesłania *Instrukcji*. Ponieważ pewne sprawy wymagały dodatkowego wyjaśnienia, w połowie 1968 r. opracowano i powielono *Suplement do Instrukcji dla autorów* poszerzający poprzednio podane zasady opracowania życiorysów i ilustrujący przypadki sporne szczegółowymi przykładami. Komitet Redakcyjny ma nadzieję, że w ciągu najbliższych trzech lat *Słownik biologów polskich* znajdzie się w rękach użytkowników.

Krzyszyna Kowalska

KRONIKA KRAJOWA

SESJA NA TEMAT HISTORII GÓRNICICTWA SOLNEGO W WIELICZCE

W ramach obchodów 600-lecia ustanowienia polskiego prawa górniczego — Statutu Krakowskich Żup Solnych, które odbyły się w Wieliczce w dniach 19—21 kwietnia 1968 r. pod protektoratem wiceprezesa Rady Ministrów P. Jaroszewicza, w pierwszym ich dniu odbyła się w podziemnej sali odczytowej Muzeum Żup Krakowskich sesja naukowa, zorganizowana przez to muzeum przy współudziale Zespołu Historii Górnicztwa Solnego w Polsce Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

W zagajającym przemówieniu prof. K. Maślankiewicz, przewodniczący Zespołu Historii Górnicztwa Solnego w Polsce i przewodniczący Rady Muzealnej Muzeum Żup Krakowskich, powitał licznie zebranych oraz wprowadził w problematykę sesji, przytaczając i obszernie streszczając tekst Statutu Kazimierza Wielkiego z 21 kwietnia 1368 r., stanowiącego główny temat obrad. Postanowienia Statutu kazimierzowskiego stały się podstawą systemu królewskiej gospodarki solnej w Polsce na następne stulecia, dopóki ewolucja stosunków w żupach Wieliczki i Bochni nie położyła w XVIII w. kresu przedawnionym już przepisom Kazimierza Wielkiego.

W drugim punkcie porządku obrad odczytany został fragment wykładu uniwersyteckiego o górnictwie w dawnej Polsce (z roku akademickiego 1931/32) zmarłego w 1964 r. profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego R. Grodeckiego, wybitnego znawcy historii Polski epoki feudalnej. Przygotowany w formie referatu *Ordynacja Kazimierza Wielkiego dla krakowskich żup solnych z 1368 r.* przez J. Wyrozumskiego, tekst ten dał charakterystykę formalnej postaci Statutu. Ordynacja ta, ujmująca w prawo pisane dawne zwyczaje górnictwa solnego w Polsce, przedstawia się na tle ówczesnego prawodawstwa bardzo korzystnie jako systematyczny i kompletny zbiór przepisów w swoim zakresie. Nazywana później Statutem usankcjonowała ona zwyczaje kształtujące się w krakowskich żupach solnych od drugiej połowy XIII w., kodyfikując te zwyczaje w formie ogólnego zbioru przepisów i kasując praktyki niekorzystne dla żup i dla skarbu królewskiego. Pod względem formalnym Statut został skonstruowany przejrzysto i konsekwentnie, jak można sądzić z jego późniejszych publikacji, gdyż oryginał Statutu nie zachował